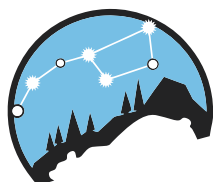

Έργα και παρεμβάσεις στην Οροσειρά Ροδόπης

Καλλιστώ
περιβαλλοντική οργάνωση
για την αγρία ζωή και τη φύση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε

ΤΟ ΕΡΓΟ ΣΥΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ-ΕΤΠΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΤΠΑ

1. Εισαγωγή

Η Οροσειρά Ροδόπης αποτελεί ένα κλασικό παράδειγμα για την οικονομική συρρίκνωση και την ερήμωση της ελληνικής ορεινής ενδοχώρας. Μέχρι τα μέσα του περασμένου αιώνα η περιοχή έσφυζε από ζωή, φιλοξενώντας δεκάδες χωριά και πλήθος σαρακατσάνων νομάδων κτηνοτρόφων. Σήμερα, η μεγάλη πλειοψηφία των οικισμών έχει ουσιαστικά ερημώσει και οι κάτοικοι περιορίζονται κυρίως σε κάποια οικιστικά κέντρα (κυρίως Παρανέστι, Κ. Νευροκόπι, Προσοτσάνη, Σταυρούπολη και σε λίγα χωριά όπως το Σιδηρόνερο). Έτσι για παράδειγμα, ο Δήμος Παρανεστίου με την μεγάλη έκτασή του είναι σήμερα ο πιο αραιοκατοικημένος Δήμος της χώρας. Εξαιρεση αποτέλεσε η ενότητα των Πομακοχωριών στην ορεινή Ξάνθη, τα οποία παρά την απομόνωση στην οποία τα είχε καταδικάσει το ελληνικό κράτος επί δεκαετίες, κατάφεραν να διατηρήσουν μια στοιχειώδη αγροτική οικονομία. Φαίνεται όμως ότι οι τάσεις εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης που ερήμωσαν όλα τα υπόλοιπα ορεινά χωριά, επηρεάζουν πια έντονα και τα Πομακοχώρια.

Η κατάσταση αυτή φαίνεται να κινητοποιεί όλο και περισσότερες αρχές και φορείς, οι οποίοι απεργάζονται με ταχύ ρυθμό σχέδια για την ανάπτυξη της περιοχής και την αξιοποίηση των σημαντικών φυσικών της πόρων. Πλήθος νέων τεχνικών έργων και άλλων παρεμβάσεων έχουν ξεκινήσει ή προγραμματίζονται, με έμφαση στην ανάπτυξη υποδομών και κυρίως δρόμων για την εντατικότερη εκμετάλλευση της περιοχής. Η νέα αυτή προοπτική φαίνεται ότι μπορεί να αλλάξει άρδην την κατάσταση στη Ροδόπη, διαμορφώνοντας καθοριστικά το μελλοντικό χαρακτήρα της περιοχής. Η σημασία αυτών των σχεδιασμών απαιτεί την άμεση εμπλοκή όλων μας και τη ευρεία δημόσια διαβούλευση.

Στόχος κάθε πολιτικής περιβαλλοντικής προστασίας θα πρέπει να είναι η διατήρηση και η βελτίωση του ορεινού περιβάλλοντος ως ένα σύνθετο σύμπλεγμα φυσικών οικοσυστημάτων και ανθρώπινων δραστηριοτήτων, δασών και χωριών, φύσης και πολιτισμού, οικολογικών διεργασιών και παραγωγικών πρακτικών. Η ζωή στα ελληνικά και τα βαλκανικά βουνά είναι συνυφασμένα εδώ και αιώνες με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και έτσι η απε-

Εικόνα 1: Η Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης

Εικόνα 2: Δάση ερυθρελάτης, δασικής πεύκης και οξυάς καλύπτουν τη Ροδόπη

Εικόνα 3: Η υλοτομία στηρίζει το εισόδημα της περιοχής

Εικόνα 4: Εθελοντές της «Καλλιστώ» δουλεύουν στο κτήμα του «Πελίτι»

ρήμωσή τους από τους ανθρώπους αποτελεί καθεαυτή περιβαλλοντική υποβάθμιση. Σε καμιά περίπτωση η προστασία της φύσης δεν πρέπει να ταυτίζεται με την απομάκρυνση των ανθρώπων και τη διατήρηση της άγριας ζωής ως μουσειακό είδος, κατάλληλο μόνο ως φόντο για την τουριστική βιομηχανία. Αντίθετα, επιδιώκουμε την κοινωνική ευημερία και τη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται στις προστατευόμενες περιοχές, ως βασική προϋπόθεση για την ίδια την προστασία και τη διατήρηση της φύσης.

Από αυτή τη σκοπιά, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις αποτελούν συμμάχους σε κάθε προσπάθεια για τη βελτίωση της ζωής και του εισοδήματος των ορεινών κοινοτήτων, για την εξασφάλιση της μακροπρόθεσμης ευημερίας τους και της συνύπαρξής τους με την άγρια ζωή. Αυτή η σκοπιά είναι πολύ πιο ευρεία από τη μονοδιάστατη επιμονή στην «ανάπτυξη», δηλαδή στην ποσοτική οικονομική μεγέθυνση. Είναι σαφές ότι η διεύρυνση των οικονομικών μεγεθών δεν αντανακλάται αυτόματα και στην ευημερία, ακόμα ούτε και στα εισοδήματα της τοπικής κοινωνίας. Πολλές αναπτυξιακές παρεμβάσεις τείνουν στην

έξωθεν εκμετάλλευση των φυσικών πόρων μιας περιοχής, τη χρήση και κατάχρηση των παραγωγικών δυνατοτήτων της, αποφέροντας βραχυπρόθεσμα οφέλη στους επενδυτές, ιδιώτες ή δημόσιοι, αλλά αναιρώντας άλλες προοπτικές τοπικής ανάπτυξης. Μια τέτοιου είδους αξιοποίηση μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, δεν προσφέρει όμως στην τοπική κοινωνία και ακόμα περισσότερο στη φύση. Αντίθετα ιδιοποιείται ουσιαστικά τη γη και τους πόρους της, αποστερώντας τους από τις τοπικές κοινότητες. Παραδείγματα τέτοιων παρεμβάσεων έχουμε πολλά από όλη την Ελλάδα: η μαζική τουριστική βιομηχανία «κλειστού τύπου», η οποία τελευταία αναπτύσσεται ακόμα και ως οικοτουριστική, η ανάλωση των φυσικών πόρων για παραγωγή ενέργειας για εξωτερικές ανάγκες, η υπερεκμετάλλευση του γεωργικού δυναμικού με σκοπό την πτώση του κόστους, η καταστροφή οικοσυστημάτων και παραδοσιακών παραγωγικών δραστηριοτήτων για την κατασκευή δρόμων και άλλων υποδομών που εξυπηρετούν μόνο εξωτερικές ανάγκες κοκ.

Υπάρχουν λοιπόν πολλά και αντικρουόμενα μοντέλα για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Κάθε επένδυση, κατασκευή, τεχνικό έργο, παρέμβαση δεν σημαίνει αυτόματα και τη βελτίωση της ζωής των κατοίκων, που είναι και ο στόχος σε τελευταία ανάλυση. Μπορεί να σημαίνει και το αντίθετο. Από αυτή τη σκοπιά, καλούμαστε να εξετάσουμε και τους σχεδιασμούς για νέα έργα και παρεμβάσεις στην περιοχή.

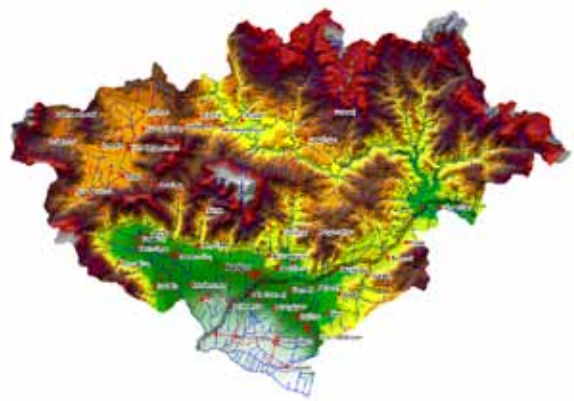
Στον παρών κείμενο γίνεται μια προσπάθεια τοποθέτησης πάνω στους αναπτυξιακούς σχεδιασμούς και τις προτεινόμενες παρεμβάσεις, από τη σκοπιά πάντα της προστασίας

τόσο του περιβάλλοντος, όσο και της μακροπρόθεσμης κοινωνικής ευημερίας. Οι κρίσεις και οι προτάσεις μας δεν αποτελούν τελεσίδικες και απόλυτες θέσεις, αλλά μια προσπάθεια να διευρυνθεί ο προβληματισμός και η αναζήτηση, πέρα από την αναπαραγωγή των γνωστών και όχι ιδιαίτερα πετυχημένων συνταγών για την «ανάπτυξη της επαρχίας» και την «αξιοποίηση του φυσικού πλούτου».

2. Αναπτυξιακός σχεδιασμός της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δράμας μέσα από το Ε.Σ.Π.Α.

Όλη η οικονομική δραστηριότητα στην ελληνική επαρχία είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τις κοινοτικές και εθνικές χρηματοδοτήσεις. Οι κατευθύνσεις λοιπόν που θα δοθούν σε αυτές είναι καθοριστικές για το χαρακτήρα που θα πάρει συνολικά η οικονομία και η παραγωγή σε κάθε περιοχή. Το επόμενο διάστημα βασικό μέρος αυτών των χρηματοδοτήσεων θα περάσουν μέσα από το «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς» (ΕΣΠΑ) 2007-2013. Πρόσφατα ξεκίνησε ο δημόσιος διάλογος για τη την εξειδίκευση του σχεδιασμού αυτού για το Νομό της Δράμας και την ένταξη έργων και πρωτοβουλιών στους Άξονες του Πλαισίου. Στο Νομαρχιακό Συμβούλιο στις 27/06/08 κατατέθηκε σχετική εισήγηση του Νομάρχη, ενώ αντίστοιχο σχεδιασμό έχει καταθέσει και η Διεύθυνση Δασών Δράμας.

Στην εισήγηση αυτή δίνεται καθαρά προτεραιότητα αποκλειστικά και μόνο στην ανάπτυξη βαριών υποδομών και κυρίως στην κατασκευή δρόμων. Ο πρώτος «Γενικός Στόχος», που αναφέρεται στην «αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη με έμφαση στη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, στην ποιότητα ζωής, στην αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης» υποτιμάται σε σχέση με τον δεύτερο, ο οποίος εξειδικεύεται στην «βελτίωση της προσβασιμότητας». Ακόμα περισσότερο, η τελευταία ανάγεται μόνο στην προώθηση της αυτοκίνησης, μέσω της κατασκευής και βελτίωσης δρόμων, χωρίς καμιά αναφορά σε Μέσα Μαζικής Μεταφοράς και εναλλακτικά πρότυπα μετακίνησης επιβατών και εμπορευμάτων. Κατά συνέπεια, όταν οι γενικοί αυτοί στόχοι εξειδικεύο-

Εικόνα 5: Το υφιστάμενο οδικό δίκτυο του Νομού Δράμας

Εικόνα 6: Η σήραγγα της Εξοχής

Εικόνα 5: Το υφιστάμενο οδικό δίκτυο του Νομού Δράμας

νται σε επίπεδο Νομού, ως πρώτος άξονας αναδείχθηκε «η άρση της απομόνωσης του Νομού, με σημείο αναφοράς τη βελτίωση του επαρχιακού δικτύου» με σκοπό «την ευκολότερη προσέγγιση στις πλουτοπαραγωγικές πηγές με στόχο την ανάπτυξη και εκμετάλλευσή τους».

Η προτεραιότητα αυτή αποτυπώνεται με αφοπλιστική ευκρίνεια στα έργα που προτείνει η εισήγηση να περιληφθούν στο ΕΣΠΑ. Ο «Άξονας 3: Υποδομές και Υπηρεσίες Προσπελασιμότητας», ο οποίος περιλαμβάνει βελτιώσεις Εθνικών Δρόμων

και ανάπτυξη του Επαρχιακού Δικτύου απορροφά το μεγαλύτερο ποσό των πιστώσεων (195.000.000 €). Αν σε αυτά προστεθούν άλλα έργα οδοποιΐας (δασικοί και αγροτικοί δρόμοι), φτάνουμε περίπου τα 220.000.000 €, δηλαδή το 50% ακριβώς των προτεινόμενων κονδυλίων. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι, ενώ στα προτεινόμενα έργα περιλαμβάνεται η βελτίωση του κάθετου άξονα Καβάλας – Δράμας – Εξοχής, καμία πρόβλεψη δεν υπάρχει για την αξιοποίηση της Σήραγγας της Εξοχής ως διάδρομο για την άγρια ζωή, παρά τα μεγάλα ποσά που ήδη ξοδεύτηκαν για την κατασκευή της.

Το υπόλοιπο ποσό αφορά κυρίως ένα έργο αμφισβητήσιμης περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, την κατασκευή σήραγγας μεταφοράς νερού από το Φράγμα Πλατανόβρυσης στην πεδιάδα Δράμας-Τεναγών Φιλίππων (120.000.000 €).

Για όλες τις υπόλοιπες υποδομές, όπως εγγειοβελτιωτικά, αντιπλημμυρικά, αποχετευτικά και υδροδοτικά έργα, βελτιώσεις βοσκοτόπων, κατασκευές σχολικών κτηρίων, διάνοιξη μονοπατιών, συντήρηση μνημείων, γεφυριών κοκ απομένει μόνο το 1/5 των κονδυλίων, μεγάλο μέρος του οποίου αναλώνεται σε μελέτες. Μηδαμινά ποσά προτείνονται για σημαντικές δράσεις όπως η διαχείριση των υδάτων, η προστασία της αλιείας, η εκπαίδευση και η ενημέρωση των αγροτών, τα οποία φαίνεται ότι εντάσσονται μόνο και μόνο επειδή είναι υποχρεωτικά για το ΕΣΠΑ. Σε όλο αυτό το σχεδιασμό δεν γίνεται καμιά συσχέτιση με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής και δεν λαμβάνεται καμιά έμπρακτη μέριμνα για την εξασφάλιση της συνύπαρξης των γεωργών και των κτηνοτρόφων με την άγρια ζωή.

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι έργα και υποδομές που θα μπορούσαν να βελτιώσουν άμεσα την ποιότητα ζωής και να ενισχύσουν το εισόδημα των αγροτών, των κτηνοτρόφων και των άλλων κατοίκων έχουν περιοριστεί προς όφελος της κατασκευής δρόμων. Το μοντέλο αυτό κυριαρχεί σε όλη την Ελλάδα, σε τέτοιο βαθμό που φαίνεται ότι η κατασκευή δρόμων έχει αναχθεί όχι μόνο σε προτεραιότητα, αλλά σε αυτοσκοπό, με σκοπό ακριβώς την κατεύθυνση των κοινοτικών και εθνικών πόρων στον κατασκευαστικό κλάδο.

Εκτιμούμε συνολικά ότι οι εισηγήσεις αυτές ακολουθούν τα αναπτυξιακά στερεότυπα που κυριαρχούν στην ελληνική επαρχία, οδηγώντας την σε κάθε περίπτωση στην παραγωγική συρρίκνωση, την οικονομική δυσπραγία και την κοινωνική κρίση. Αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της απερίμωσης του ορεινού όγκου της Δράμας, χωρίς να αναφέρονται καθόλου στις αιτίες του, με αποτέλεσμα να το αντιμετωπίζουν όχι ως ένα παραγωγικό και κοινωνικό πρόβλημα, αλλά ως μια τεχνική έλλειψη υποδομών. Ενώ αναφέρονται ως εξειδίκευση του αναπτυξιακού σχεδιασμού στα δεδομένα του Νομού, δεν λαμβάνουν παρά ελάχιστα υπόψη τους τις ιδιαιτερότητές του, ακολουθώντας κατά γράμμα συνταγές που δεν αποδείχτηκαν ούτως ή άλλως ιδιαίτερα επιτυχημένες.

Έργα βελτίωσης δρόμων που εξυπηρετούν κατοίκους και εργαζόμενους της περιοχής σαφώς πρέπει να γίνουν, με σεβασμό βέβαια στους αναγκαίους περιβαλλοντικούς όρους. Οι νέες διανοίξεις θα πρέπει να γίνουν μόνο στο βαθμό που στηρίζονται σε μια λογική μελέτη σκοπιμότητας, που αποτελούν συγκεκριμένο αίτημα των τοπικών κοινωνιών και πάλι με απόλυτο σεβασμό των περιβαλλοντικών όρων. Όμως, ο συνολικό σχεδιασμός θα πρέπει να ανανεωθεί, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της περιοχής.

3. Η οδική σύνδεση με τη Βουλγαρία

Αυτή τη στιγμή η οδική σύνδεση της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με τη γειτονική Βουλγαρία εξυπηρετείται ήδη από τρεις οδικούς άξονες (μέσω Προμαχώνα Σερρών, Εξοχής Δράμας και Ορμένιου Έβρου) ενώ ένας τέταρτος ήδη κατασκευάζεται στο Νομό Ροδόπης (Κομοτηνή – Νυμφαία – Μακάζα – Κίρτζαλι).

Παρόλα αυτά, στην Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης σχεδιάζονται άλλοι δύο οδικοί άξονες για τη σύνδεση με τη Βουλγαρία:

- Ο τουριστικός δρόμος Παρανέστι – Σμόλιαν (μέσω Πρασινάδας), ο οποίος ήδη εντάσσεται στα προτεινόμενα έργα για το ΕΣΠΑ του Νομού Δράμας (Βελτίωση επαρχιακού δρόμου Παρανεστίου - Πρασινάδας - Βουλγαρικών Συνόρων - 10.000.000 €).
- Ο νέος οδικός άξονας Ξάνθη – Εχίνος – Ελληνοβουλγαρικά Σύνορα (Δημάριο) – Σμόλιαν.

Το τελευταίο έργο, βρίσκεται στο στάδιο προκήρυξης των τελικών μελετών. Το σημαντικότερο κομμάτι είναι η διάνοιξη νέου δρόμου στην παραμεθόριο περιοχή του Δημαρίου. Οι προηγούμενες μελέτες προέβλεπαν ως κόστος τα 9.100.000 €.

Ιδιαίτερα το τμήμα αυτό προβλέπεται να κατασκευαστεί σε μια περιοχή εξαιρετικής οικολογικής σημασίας (όρος «Κούλα») η οποία είναι ενταγμένη στο Δίκτυο Natura 2000. Στη δε ΚΥΑ που προτείνει το ίδιο το ΥΠΕΧΩΔΕ για τη ζώνωση της Προστατευόμενης Περιοχής Οροσειράς Ροδόπης, η περιοχή αυτή χαρακτηρίζεται ως «Προστασίας της Φύσης» (B2), κάτι που κανονικά θα έπρεπε να αποτρέπει παρόμοια έργα.

Εκτιμούμε ότι η περιοχή που προτείνεται είναι απόλυτα ακατάλληλη για τη διάνοιξη αυτού του δρόμου. Άλλωστε, είναι αμφισβητήσιμη και γενικότερα η σκοπιμότητα της ύπαρξης πέντε οδικών συνδέσεων σε συνολική απόσταση μικρότερη των 200 χιλιομέτρων.

Σε σχέση με τους υφιστάμενους άξονες, και συγκεκριμένα αυτόν της Εξοχής, επαναφέρουμε το ζήτημα της σήραγγας. Συνοπτικά, η σήραγγα της Εξοχής είχε κατασκευαστεί μετά από σχετικές πιέσεις των περιβαλλοντικών οργανώσεων, ώστε ο οδικός άξονας αυτός να

Εικόνα 8: Η περιοχή διάνοιξης του νέου οδικού άξονα Ξάνθης - Βοθλαρίας

μην αποκόπτει οριστικά τη Ροδόπη από τις παρακείμενες ορεινές περιοχές, κατακερματίζοντας και υποβαθμίζοντας τα ενδιαιτήματα ειδών προτεραιότητας, όπως η Καφέ Αρκούδα. Παρά τα μεγάλα ποσά που ξοδεύτηκαν για αυτό το έργο, ο υπερκείμενος της σήραγγας χώρος που προέκυψε παραδόθηκε στο Στρατό ως χώρος Συνοριακού Φυλακίου, κατελήφθη από εγκαταστάσεις και παραμένει φωτισμένος και χέρσος. Είναι σαφές ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι αδύνατο να χρησιμοποιηθεί για τον αρχικό του σκοπό, αναιρώντας τα οφέλη που θα προέκυπταν από αυτό το έργο. Είναι επιτακτική ανάγκη να απομακρυνθεί το στρατιωτικό φυλάκιο από αυτό το σημείο και να αποκατασταθεί ο χώρος.

1α Χ.Θ. δυτικά της 1+800. Όψη προς τα πίσω. Αρχή χάραξης έως από τα Δημάριο.

5b Θέση ανατολικά της Χ.Θ. 3+800. Όψη προς τα εμπρός.

1b Χ.Θ. δυτικά της 1+800. Όψη προς τα εμπρός. Απέλευση από Χ.Θ. 2+000 έως 2+500.

3a Θέση βόρεια της Χ.Θ. 3+850. Όψη προς τα πίσω.

Εικόνα 9: χαρακτηριστικές τοποθεσίες από όπου θα διέλθει ο νέος δρόμος

Εικόνα 10: Ο χώρος του φυλακίου πάνω από τη Σήραγγα της Εξοχής

4. Σχεδιαζόμενες παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας στον ποταμό Νέστο

Στο Νέστο έχουν κατασκευαστεί και λειτουργούν ήδη δύο Μεγάλα Υδροηλεκτρικά Φράγματα: του Θησαυρού και της Πλατανόβρυσης. Έχουν δημιουργηθεί έτσι δύο τεχνητές λίμνες που κατακλύζουν την κοιλάδα του ποταμού και τις γειτονικές κοιλάδες και φαράγγια κατά το μεγαλύτερο μέρος της πορείας του ποταμού από την Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης.

Η κατασκευή και η λειτουργία των Τεχνητών Λιμνών έχει ήδη δημιουργήσει σοβαρές συνέπειες τόσο στην Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης (καταστροφή βιοτόπων, κατακερματισμός οικοσυστήματος), όσο και στον κάτω ρου (διακοπή συνοχής ιχθυοπανίδας, μείωση της μεταφοράς φερτών υλικών κοκ). Κομβικά αναφέρουμε τα παρακάτω: η απότομη μείωση των φερτών υλών έχει ήδη οδηγήσει σε υποβάθμιση των βιοτόπων στην περιοχή των εκβολών (αναφέρεται ότι ακόμα και το υδροχαρές δάσος του Κοτζά Ορμάν είναι σε πολύ κακή κατάσταση) και σε σημαντική υποχώρηση των ακτών. Η ροή του ποταμού εξαρτάται απόλυτα από τις ανάγκες της ηλεκτροπαραγωγής, με αποτέλεσμα να μην συμφωνεί με τους φυσικούς κύκλους των οργανισμών που είχαν προσαρμοστεί στον κανονικό ετήσιο κύκλο μεταβολών. Η έλλειψη πλημμυρών προκαλεί προβλήματα τόσο στους οργανισμούς, όσο και στις εκβολές. Στην περιοχή κοντά στα φράγματα οι οργανισμοί υποφέρουν τόσο από τις απότομες ημερήσιες αλλαγές στην παροχή, όσο και από την πολύ χαμηλότερη από το κανονικό θερμοκρασία των νερών που προέρχονται από το φράγμα. Ιδιαίτερα ο τελευταίος παράγοντας έχει επηρεάσει σημαντικά τη σύσταση της ιχθυοπανίδας. Από την άλλη, οι ίδιες οι φραγμαλίμνες, εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών (απότομες πλαγιές, απουσία αβαθών ακτών, απότομες αλλαγές της ακτογραμμής) δεν δύνανται να εξελιχθούν σε οικολογικά σημαντικούς υγρότοπους.

Από κάποιους φορείς προτείνεται ότι τα προβλήματα αυτά θα μπορούσαν να αμβλυνθούν

Εικόνα 11: Το φράγμα της Πλατανόβρυσης

Εικόνα 12: Απερημωμένες ακτές από τις αλλαγές στάθμης (Λίμνη Θησαυρού)

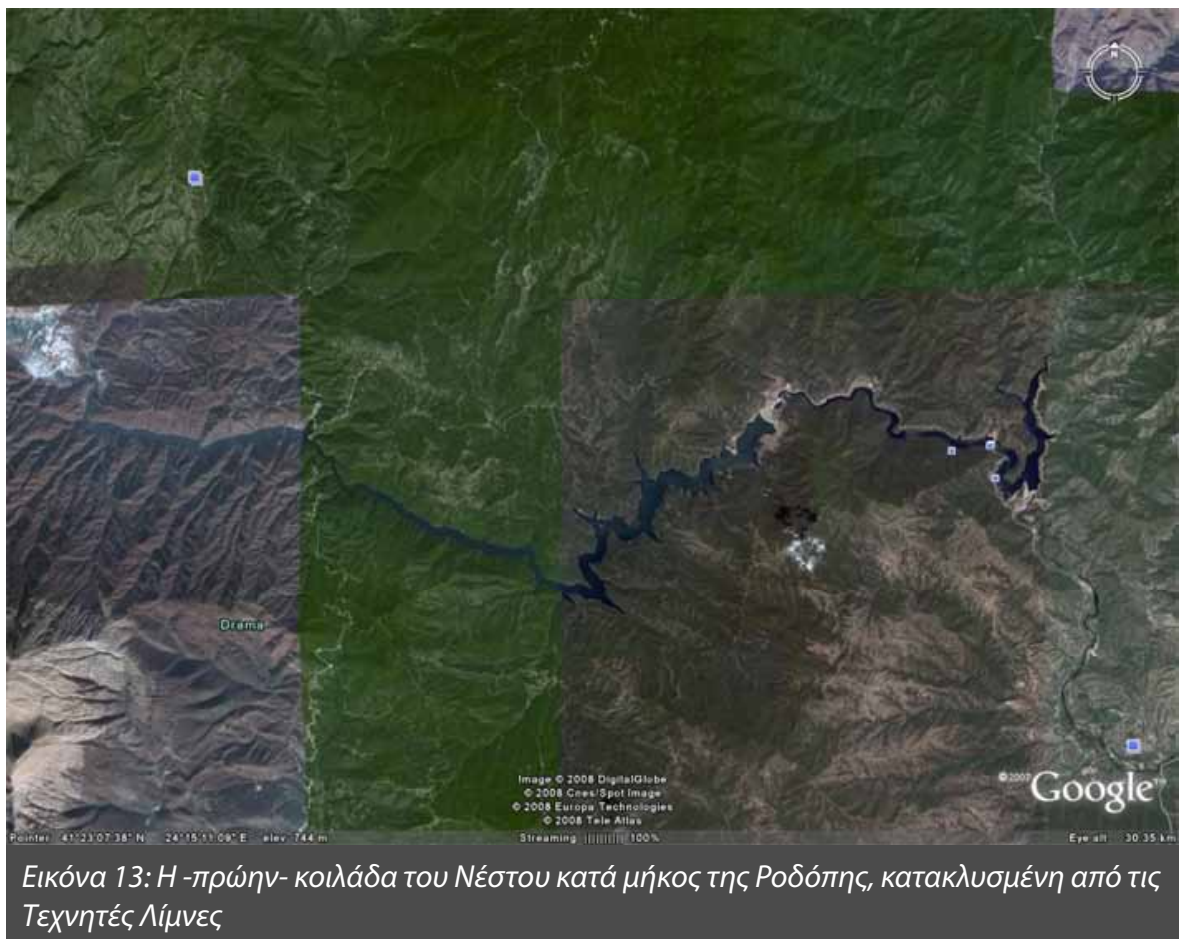
από την κατασκευή του 3ου προβλεπόμενου φράγματος, στο βαθμό που αυτό θα λειτουργούσε αναρρυθμιστικά, εξομαλύνοντας την παροχή και βελτιώνοντας τη θερμοκρασία. Όμως, υπάρχουν σοβαροί φόβοι ότι το νέο φράγμα θα λειτουργήσει με κριτήριο είτε τις ανάγκες άρδευσης, είτε ξανά την ηλεκτροπαραγωγή, αναιρώντας τα όποια οφέλη. Με αυτόν τον τρόπο επίσης όλη ουσιαστικά η διαδρομή του Νέστου από την Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης θα κατακλυστεί από τεχνητές λίμνες και το ίδιο το ποτάμι πρακτικά θα εξαφανιστεί, με όλες τις αναμενόμενες συνέπειες στην πανίδα (ιδιαίτερα την ιχθυοπανίδα) και τη χλωρίδα της περιοχής (παραποτάμια βλάστηση). Ειδικότερα, η σειρά των τριών λιμνών θα λειτουργήσει ως αξεπέραστο εμπόδιο για την κίνηση πολλών ειδών της πανίδας, ανάμεσά τους και για την Καφέ Αρκούδα, είδος προτεραιότητα για την περιοχή. Το συγκεκριμένο έργο μάλιστα προβλέπεται να παράγει 15 MW, ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί ως «Μικρό Υδροηλεκτρικό Έργο». Την άδεια για τη λειτουργία και την κατασκευή του έχει πάρει ιδιωτική κατασκευαστική εταιρία («Μηχανική»).

Καθώς το ποτάμι και η ευρύτερη περιοχή επιβαρύνεται ήδη πολύ από τα δύο φράγματα και τις δύο λίμνες, εκτιμούμε ότι η κατασκευή του τρίτου φράγματος θα έπρεπε να ανασταλεί και να γίνει εκτενής προσπάθεια ρύθμισης της λειτουργίας των παρόντων ώστε να αμβλυνθούν οι συνέπειες χωρίς να χρειαστεί τρίτη λίμνη. Στο βαθμό που η κατασκευή προχωρήσει, όλη η προσπάθειά μας θα επικεντρωθεί στους όρους και τα κριτήρια λειτουργίας του τρίτου φράγματος, ώστε να μπορέσει όντως να αξιοποιηθεί για τη ρύθμιση της ροής και την άμβλυνση των συνεπειών από τη λειτουργία των δύο πρώτων.

Παράλληλα, αν και σε προφανή αντίφαση με το σχεδιαζόμενο φράγμα του Τεμένους, σχεδιάζεται επίσης ένα έργο απαγωγής νερών του ποταμού Νέστου από την τεχνητή λίμνη της Πλατανόβρυσης προς την πεδιάδα Δράμας – Φιλίππων, με σκοπό την άρδυσή της. Το έργο αυτό περιλαμβάνεται και στον παραπάνω αναφερόμενο σχεδιασμό της Νομαρχίας Δράμας για το ΕΣΠΑ, αποσπώντας μάλιστα και το μεγαλύτερο ποσό από όλα τα έργα (120.000.000 €, πάνω από το ¼ των κονδυλίων). Στην εισήγηση αυτή το έργο αυτό αναφέρεται διακριτικά ως «Σήραγγα Μεταφοράς Νερού». Επί της ουσίας πρόκειται για μια μερική εκτροπή του ποταμού και άλλωστε με αυτό το όνομα αναφέρεται το έργο σε άλλες περιπτώσεις (πχ σε ένα παλιότερο σχεδιασμό της Νομαρχίας Δράμας για τα αρδευτικά έργα αναφέρεται ρητώς ότι: «στόχος μας είναι η αύξηση του ποσοστού άρδευσης στο 70 - 75%, γεγονός που θα επιτευχθεί με την εκτροπή του ποταμού Νέστου στην Πεδιάδα Δράμας - Τεναγών Φιλίππων»).

Όπως είναι προφανές το έργο αυτό αναμένεται να έχει ευρύτατες περιβαλλοντικές και οικονομικές επιπτώσεις σε όλο τον κάτω ρου του ποταμού. Η ποσότητα που απομένει ήδη στο Νέστο μετά τα αλληπάλληλα φράγματα και τις μερικές εκτροπές σε αρδευτικά κανάλια είναι ελάχιστη, με αποτέλεσμα ο ποταμός να αποξηραίνεται ουσιαστικά για αρκετό μήκος ανάμεσα στους Τοξότες και τις εκβολές του. Από την άλλη, γνωρίζουμε ότι το πρόβλημα της λειψυδρίας στις αγροτικές εκτάσεις της χώρας δεν μπορεί να λυθεί με εκτροπές ποταμών, στο βαθμό που δεν αλλάζει ο ανορθολογικός και σπάταλος τρόπος διαχείρισης. Αξίζει να υπενθυμιστεί άλλωστε ότι τα Τενάγη των Φιλίππων παλιότερα αποτελούσαν τα ίδια υγράτοπο, ο οποίος αποξηράθηκε, όπως δεκάδες άλλοι, για να δημιουργηθεί γεωργική γη. Φαίνεται ότι το περιβαλλοντικό φιάσκο της σχεδιαζόμενης εκτροπής του Αχελώου μεταφέρεται ως μοντέλο και σε άλλες περιοχές της χώρας.

Τέλος, σημαντικές επιπτώσεις στην ποιότητα των νερών που τροφοδοτούν το Νέστο και στις οικολογικές του λειτουργίες θα έχουν και όλα τα Μικρά Υδροηλεκτρικά Έργα που προγραμματίζονται σε βασικούς του παραποτάμους, σε όλη την έκταση της ΠΠΟΡ (Ρέμα Μούσδα ή Βαθύρεμα, Φαρασινό, Διαβολόρεμα, Αρκουδόρεμα). Για τα ΜΥΗΕ και τις συνέπειές της βλ. παρακάτω.

5. Η αειφορική εκμετάλλευση του δασικού πλούτου

Στο πλαίσιο δημόσιας διαβούλευσης για το ΕΣΠΑ δόθηκε στη δημοσιότητα και ο αντίστοιχος σχεδιασμός της Διεύθυνσης Δάσων. Άλλωστε, οι δικές της προβλέψεις περιλήφθηκαν εν πολλοίς και στην παραπάνω αναφερόμενη εισήγηση του Νομάρχη Δράμας. Η σχετική εισήγηση της Διεύθυνσης Δασών παρουσιάστηκε επίσης στο Νομαρχιακό Συμβούλιο της Δράμας (27/02/2007). Διαπνέεται γενικά από παρόμοιο πνεύμα. Έτσι, και εδώ το 71% των πόρων προτείνεται να κατευθυνθεί στην οδοποιΐα. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί σε 36.290.000 €, και έρχεται να προστεθεί στα 7.000.000 € που ήδη δαπανήθηκαν για έργα οδοποιΐας μέσω του Γ' ΚΠΣ. Η συνολική πρόταση έχει ως εξής:

1.	Έργα οδοποιΐας	€ 36.290.000
2.	Έργα αναψυχής	€ 1.260.000
3.	Έργα κτιριακά	€ 11.700.000
4.	Έργα δασοκομίας και λιβαδοπονίας	€ 700.000
5.	Μελέτες	€ 1.200.000
	Σύνολο	€ 51.150.000

Προβλέψεις της Διεύθυνσης Δασών για τα έργα που θα ενταχθούν στο ΕΣΠΑ

Εικόνα 15: Μπάρες για τον έλεγχο της κυκλοφορίας στο δασικό δίκτυο έχουν μπει από προηγούμενα προγράμματα, αλλά δεν χρησιμοποιούνται πια

Εικόνα 16: Τα τελευταία δύο χρόνια παρατηρούνται εκτεταμένες υλοτομίες στο Φρακτό, ακόμα και στην περιφέρεια του Παρθένου Δάσους

Αξίζει να τονιστεί ότι το δεύτερο μεγαλύτερο κονδύλι κατευθύνεται επίσης σε βαριές εγκαταστάσεις (κτίρια) και όχι σε εργασίες άμεσης παρέμβασης, διαχείρισης και βελτίωσης. Επίσης, πουθενά δεν φαίνεται να προκρίνονται πρότυπες μέθοδοι διαχείρισης και καλλιέργειας του δασικού αποθέματος.

Εικόνα 17: Εκτεταμένες καταστροφές από τη λήψη χαλικιών για την ασφαλτόστρωση δασικών δρόμων

Εικόνα 18: Κατά τη σύνηθη πρακτική, τα υπολείμματα της επεξεργασίας του χαλικιού απλώς απορρίπτονται στις παρακείμενες πλαγιές

Τέλος, σημειώνεται ότι τα έργα οδοποιΐας αφορούν σε μεγάλο βαθμό, και στις δύο εισηγήσεις, διανοίξεις νέων δρόμων, οι οποίοι θα ανοίξουν την πρόσβαση σε νέες περιοχές όχι μόνο σε υλοτόμους, αλλά σε σειρά άλλων παραγόντων όχλησης και υποβάθμισης. Στα προτεινόμενα έργα άλλωστε δεν συμπεριλαμβάνεται καμία πρόβλεψη για κάποιο εκτεταμένο και αποτελεσματικό σύστημα ελέγχου της πρόσβασης στο δίκτυο των δασικών δρόμων, το οποίο αυτή τη στιγμή είναι σχεδόν εξολοκλήρου ανοιχτό.

Είναι γνωστό ότι τα δάση της Ροδόπης και της ορεινής Δράμας αποτελούν το πιο σημαντικό απόθεμα για τη χώρα, ενώ προσφέρουν τη βασική πηγή εισοδήματος στην περιοχή, μέσα από τους Δασικούς Συνεταιρισμούς και τη βιοτεχνία επεξεργασίας. Είναι εξίσου γνωστό ότι το εισόδημα των δασεργατών δέχεται αυξανόμενες πιέσεις, οι οποίες μεταφράζονται σε πιέσεις για μεγαλύτερη ένταση υλοτομιών και άνοιγμα νέων μη υλοτομημένων εκτάσεων. Ήδη, υπάρχουν σαφείς ενδείξεις για μείωση του αποθέματος στην Ελατιά και αύξηση των πιέσεων στο Φρακτό. Εκτιμούμε ότι αυτή η τακτική θα επιδεινώσει μακροπρόθεσμα ακόμα περισσότερο τις προοπτικές των δασεργατών και της τοπικής οικονομίας. Η προστασία του εισοδήματος μπορεί να προέλθει μέσα από άλλες οικονομικές πρακτικές (επιδοτήσεις, δασμολογήσεις κοκ), ενώ οι δασεργάτες θα μπορούσαν να συμπληρώνουν το εισόδημά τους και να αξιοποιούνται περισσότερο στην προστασία και καλλιέργεια του δάσους. Οι εργασίες δασοκομίας και λιβαδοπονίας δεν πρέπει να υποτιμώνται, καθώς προσφέρουν πολλαπλάσια στο εισόδημα των κατοίκων, βελτιώνοντας τους φυσικούς όρους άσκησης μιας σειράς άλλων δραστηριοτήτων. Το ίδιο ισχύει για τα έργα ανάδειξης, όπως η συντήρηση μονοπατιών, και φυσικά για το έργο της επόπτευσης και φύλαξης.

Η διαχείριση των δασών οφείλει να περιλαμβάνει την διατήρηση εκτενών περιοχών μη υλοτομούμενων για μεγάλο χρονικό διάστημα, διατηρώντας έτσι και άλλες αξίες χρήσης του δασικού αποθέματος. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση και η επέκταση του δασικού δικτύου θα πρέπει να ελέγχεται και να περιορίζεται. Ειδικά η διάνοιξη νέων κεντρικών δασικών δρόμων θα πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη φειδώ και τόσο όσο επιβάλλουν οι συγκεκριμένες ανάγκες υλοτόμησης, σύμφωνα με τις Διαχειριστικές Μελέτες. Σε αυτή την περίπτωση, θα πρέπει οι εργασίες κατασκευής να σέβονται τους αυστηρότερους περιβαλλοντικούς όρους.

Το τελευταίο αποδεικνύεται δυστυχώς ότι δεν ισχύει για την Οροσειρά Ροδόπης. Έτσι, στο πιο ευαίσθητο σημείο της, οι εργασίες για την χαλικόστρωση του δασικού δρόμου των Θερμιών οδήγησε σε εκτεταμένες καταστροφές ενός ολόκληρου υψώματος, οι οποίες θα μπορούσαν να αποφευχθούν με μικρό κόστος.

6. Η ανάπτυξη των ΑΠΕ

Βασική αιτία για την κατασκευή νέων τεχνικών έργων στην Οροσειρά Ροδόπης, όπως και σε όλη την ελληνική ενδοχώρα, προβλέπεται να αποτελέσει το επόμενο διάστημα η εκμετάλλευση των λεγόμενων «Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας».

Η διαδικασία που έχει προκριθεί από τις αρμόδιες αρχές για την ανάπτυξη των ΑΠΕ στην Ελλάδα μας προβληματίζει συνολικά. Δεν έχει υπάρξει ένας επιτελικός, κεντρικός σχεδιασμός που να λαμβάνει υπόψη συνολικά τις δυνατότητες της χώρας σε Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και να προτείνει πόσες από αυτές τις πηγές πρέπει να αξιοποιηθούν και σε ποιο βαθμό. Αντίθετα, υπήρξε μόνο ένας γενικός χωροταξικός σχεδιασμός, μέσω του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τις ΑΠΕ, ο οποίος απλώς θέτει κάποια ασαφή όρια για την πυκνότητα των εγκαταστάσεων και αφέθηκε όλη η ευθύνη και η πρωτοβουλία σε ιδιωτικές εταιρίες να επιλέξουν μόνες τους ποιους πόρους θέλουν να χρησιμοποιήσουν για να παράγουν ηλεκτρικό ρεύμα (το οποίο μετά θα πωλούν σε προνομιακή προσυμφωνημένη τιμή στη ΔΕΗ). Οι ίδιες εταιρίες είναι αυτές που συνήθως αναλαμβάνουν και τα έργα κατασκευής, τις περισσότερες φορές με υψηλό ποσοστό επιδότησης από Αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, κερδίζοντας πολλαπλά τόσο από την κατασκευή, όσο και από τη λειτουργία. Η εταιρία αποκτά έτσι αποκλειστικά δικαιώματα χρήσης του πόρου αυτού (ποτάμι, έκταση με ανεμογεννήτριες κοκ) για πολλές δεκαετίες, γεγονός που μπορεί να ιδωθεί και ως μια ιδιοποίηση φυσικών και κοινωνικών πόρων τεράστιας κλίμακας.

Αποτέλεσμα, εκατοντάδες αιτήσεις παραγωγής έχουν κατατεθεί και έχουν γίνει δεκτές από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας. Οι αιτήσεις αυτές έγιναν προφανώς με αμιγώς οικονομικά κριτήρια, που έχουν να κάνουν με τον τύπο της επένδυσης και όχι την ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος και τη συσχέτιση με το περιβαλλοντικό κόστος. Οι αιτήσεις αυτές περνάνε στη συνέχεια από την κανονική διαδικασία αδειοδότησης από την Περιφέρεια, μετά την κατάθεση Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Είναι όμως αμφίβολο κατά πόσο οι αρμόδιες υπηρεσίες έχουν τα μέσα και το αναγκαίο στελεχιακό δυναμικό για να διαχειριστούν όλο αυτό τον όγκο αιτήσεων με αποτελεσματικό και δίκαιο τρόπο.

Τα περισσότερα από αυτά τα έργα αφορούν σε ορεινές περιοχές. Ιδιαίτερα έμφαση θα δώσουμε εδώ στα Μικρά υδροηλεκτρικά Έργα για τα οποία έχουν ήδη δοθεί σχεδόν 300 άδειες παραγωγής, καλύπτοντας έτσι τα περισσότερα ορεινά ρέματα της χώρας. Σε ένα τέτοιο έργο, το νερό κάποιου ορεινού ρέματος (μόνιμης ροής συνήθως) απάγεται από την κοίτη μέσω μιας εγκατάστασης υδροληψίας, διοχετεύεται για μερικά χιλιόμετρα μέσα από υπόγειο αγωγό και καταλήγει σε ένα σταθμό ηλεκτροπαραγωγής, από όπου επανέρχεται στην υπόλοιπη κοίτη. Το έργο συνήθως συνοδεύεται από δρόμο παράλληλο με την κοίτη, τον οποίο ακολουθεί ο υπόγειος αγωγός, καθώς και από άλλα συνοδά τεχνικά έργα (δρόμοι πρόσβασης). Στην βασική κοίτη αφήνεται υποχρεωτικά η λεγόμενη «οικολογική παροχή», η οποία ισοδυναμεί με το 30% της μέσης καλοκαιρινής ροής και σε κάθε περίπτωση τουλάχιστον 30 l/sec.

Ειδικά τώρα στην ευρύτερη ορεινή περιοχή των νομών Δράμας και Ξάνθης η ΡΑΕ έχει γνωμοδοτήσει θετικά για 17 έργα ΑΠΕ (9 ΜΥΗΕ και 8 Αιολικά Πάρκα) και έχουν εκδοθεί ήδη οι άδειες για 15 από αυτά. Τουλάχιστον ένα είναι σε φάση ολοκλήρωσης των εργασιών (Τοποθεσία «Ρέμα Μούσδα», Βαθύρεμα, Σιδηρόνερο).

Συνολικά είναι αμφίβολο κατά πόσο αυτή η ορεινή περιοχή μπορεί να αντέξει τέτοιο φόρτο. Η υλοποίηση όλων των παραπάνω έργων σημαίνει την χρήση των περισσότερων ρεμάτων μόνιμης ροής, ενώ πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η διαδικασία αυτή είναι ακόμα ανοικτή και μπορεί να προκύψουν πολλές ακόμα άδειες.

Η κατάσταση καθίσταται ακόμα πιο κρίσιμη, καθώς οι παραπόταμοι αυτοί αποτελούν τη βασική πηγή γενετικού αποθέματος για την ιχθυοπανίδα, μετά τη λειτουργία των φραγμάτων και των φραγμαλιμνών. Σήμερα διατηρούν ακόμα πληθυσμούς ειδών προτεραιότητας όπως η Άγρια Πέστροφα και η Πετροκαραβίδα.

Το ΜΥΗΕ στο Ρέμα Μούσδα αποτελεί δυστυχώς ένα πρώτο πολύ κακό παράδειγμα. Συγκεκριμένα, τα αδρανή υλικά που προέκυψαν από τις εργασίες διάνοιξης έχουν απλώς απορριφθεί στην υποκείμενη πλευρά, σκεπάζοντας μεγάλη έκτασή της, καταστρέφοντας την παραποτάμια βλάστηση και καταλήγοντας στην ίδια την κοίτη του ρέματος (Βαθύρεμα), αποφράσσοντας σε ορισμένα σημεία εντελώς τη ροή του. Η κατάσταση αυτή είναι πιθανό να δημιουργήσει και προβλήματα στη συνολική παροχή των υδάτων, ιδιαίτερα μετά από μεγάλες βροχοπτώσεις, θέτοντας σε κίνδυνο την ευρύτερη περιοχή.

Από τις άλλες αιτήσεις που έχουμε υπόψη και έχουν προχωρήσει ως ένα βαθμό, πρέπει να μας απασχολήσει ιδιαίτερα αυτή για το �έμα Φαρασινό, του οποίου η κατασκευή προϋποθέτει, σύμφωνα με την Προμελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων τη διάνοιξη νέου δασικού δρόμου μήκος 1193 μ., παράλληλα με την κοίτη του ρέματος, σε μια εξαιρετικά ευαίσθητη και αδιατάρακτη, μέχρι σήμερα, περιοχή. Επίσης, αμφισβητήσιμες αποδεικνύονται οι εκτιμήσεις για την παροχή του ρέματος, αφού δεν στηρίζονται σε καμία άμεση μέτρηση.

Τέλος, προσεκτικά πρέπει να μελετηθούν και οι αιτήσεις για αιολικά πάρκα στις κορυφογραμμές γύρο από το Κ. Νευροκόπι, καθώς όπως φαίνεται, μπορεί να δημιουργήσουν ένα σημαντικό εμπόδιο στις μετακινήσεις της άγριας πανίδας και συγκεκριμένα στη σύνδεση του πληθυσμού της αρκούδας της Ροδόπης με τα γειτονικά βουνά (Ορβηλο).

Εικόνα 19: Το «Μούσδα Ρέμα» ή Βαθύρεμα, κατακλυσμένο από τα μπάζα

Εικόνα 20: Η μεγαλύτερη ζημιά γίνεται από τα συνοδά έργα και κυρίως τις διανοίξεις νέων δρόμων

Πρακτικά:

- Οι αρμόδιες υπηρεσίες πρέπει να προβούν άμεσα σε όλες τις νόμιμες ενέργειες ώστε η κατασκευάστρια εταιρία να αποκαταστήσει όσο είναι δυνατό τις ζημιές που προκάλεσε στο Βαθύρεμα από τη διάνοιξη του δρόμου. Ως περιβαλλοντική οργάνωση έχουμε ήδη καταγγείλει επίσημα το γεγονός και αναμένουμε τις εξελίξεις.

- Θα πρέπει να εξεταστούν πολύ προσεκτικά οι αιτήσεις για όλα τα έργα ΑΠΕ, λαμβάνοντας υπόψη και το συνολικό περιβαλλοντικό κόστος. Έργα που προβλέπουν μεγάλες παρεμβάσεις (όπως διάνοιξη νέων

δρόμων) για μικρό ενεργειακό όφελος πρέπει να αποφευχθούν. Παράδειγμα, το ΜΥΗΕ στο Φαρασινό. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις θα πρέπει να προηγηθούν ακριβείς υδρολογικές μετρήσεις της παροχής του κάθε ρέματος και μελέτη των επιπτώσεων από τη μείωσή της, προτού το έργο γίνει αποδεκτό. Σε κάθε περίπτωση φυσικά, πρέπει να τηρηθούν όλοι οι περιβαλλοντικοί όροι.

7. Η Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης

Η Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης παραμένει ακόμα χωρίς θεσμική θωράκιση, αφού δεν έχει εκδοθεί ούτε Προεδρικό Διάταγμα, ούτε Κοινή Υπουργική Απόφαση για τον χαρακτηρισμό της. Αυτό σημαίνει ότι στην πραγματικότητα, κανένα μέτρο προστασίας και διαχείρισης δεν έχει παρθεί, αφού ακόμα δεν είναι γνωστή ούτε η ζώνωση, ούτε οι κανονισμοί για τις επιτρεπόμενες χρήσεις γης. Αυτή η παράταση δημιουργεί ακόμα περισσότερα προβλήματα, αφού εν αναμονή της οριστικής απόφασης έχουν αυξηθεί οι πιέσεις στην περιοχή. Από την άλλη, ο Φορέας Διαχείρισης Οροσειράς Ροδόπης παραμένει ουσιαστικά ανενεργός, όσο αφορά τα καθήκοντα της προστασίας, της επόπτευσης, της επιστημονικής παρακολούθησης και της διαχείρισης.

Είναι σαφές ότι κανένα από τα παραπάνω έργα δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς να λυθεί αυτή η εκκρεμότητα, προτού δηλαδή εκδοθεί ένα Προεδρικό Διάταγμα για τη ζώνωση της και προτού επίσης αποκτήσει η Προστατευόμενη Περιοχή Οροσειράς Ροδόπης ένα σαφές διαχειριστικό πλαίσιο.

Μητροπόλεως 123
54621, Θεσσαλονίκη

Τηλέφωνο: 2310 252530
Fax: 2310 272190

Email : info@callisto.gr
www.callisto.gr